

**ĐẠI HỌC QUỐC GIA HÀ NỘI
TRƯỜNG ĐẠI HỌC CÔNG NGHỆ**

NGUYỄN THẠCH ĐAN THANH

**KHAI PHÁ DỮ LIỆU VẾT DUYỆT WEB
CHO TƯ VẤN CÁ NHÂN HÓA**

Ngành: Hệ thống thông tin
Chuyên ngành: Hệ thống thông tin
Mã số: 60480104

TÓM TẮT LUẬN VĂN THẠC SĨ HỆ THỐNG THÔNG TIN

Hà Nội - 2016

Lời mở đầu

Đối mặt với tình trạng bùng nổ thông tin hiện nay, càng ngày bạn càng mất nhiều thời gian trong việc lựa chọn thông tin hay sản phẩm nào phù hợp với mình. Cùng với sự phát triển của thương mại điện tử (e-commerce), hệ tư vấn xuất hiện với vai trò vô cùng quan trọng trong việc hỗ trợ người dùng lựa chọn sản phẩm phù hợp đồng thời tăng giá trị kinh doanh cho doanh nghiệp. Và cho đến nay, hệ tư vấn được ứng dụng rộng khắp trên nhiều lĩnh vực khác như mạng xã hội, các trang tin tức, giải trí, du lịch,..., với bất cứ thông tin nào người dùng quan tâm thì chúng ta đều có thể thấy sự xuất hiện của hệ tư vấn.

Mặc dù vai trò và lợi ích của một hệ tư vấn là rất lớn, tuy nhiên ở Việt Nam, hệ thống này vẫn chưa thực sự phổ biến và còn khá thô sơ. Đa phần các trang web Việt Nam hiện nay chưa có một hệ thống gợi ý hiệu quả dựa trên profile của người dùng, mà chỉ sử dụng các phương pháp đơn giản như gán nhãn tay (thẻ catagoried tags), thống kê để gợi ý những thông tin, sản phẩm liên quan với sản phẩm đang được xem, hay gợi ý những thông tin nổi bật nhiều người quan tâm.

Chính vì vậy, luận văn mong muốn xây dựng một mô hình hệ tư vấn tự động trên các website tạp chí tiếng việt, nhằm mục đích gợi ý những nội dung liên quan tới sở thích của từng cá nhân người dùng, dựa trên lịch sử duyệt web của họ trên website đó (vết duyệt web).

Nội dung của luận văn bao gồm những nội dung sau:

Chương 1. Hệ tư vấn và bài toán tư vấn: Trình bày những nội dung cơ bản về hệ tư vấn bao gồm mô tả bài toán tư vấn, ứng dụng và các hệ thống nổi tiếng, phân loại các kĩ thuật tư vấn.

Chương 2. Khai phá dữ liệu vết duyệt web của người dùng cho hệ tư vấn: Phân loại dữ liệu profile người dùng, ưu nhược điểm của từng loại dữ liệu và một số nghiên cứu, phương pháp ứng dụng trên các miền dữ liệu này. Giới thiệu về hệ tư vấn nội dung website dựa trên vết duyệt web được xây dựng trong luận văn.

Chương 3. Mô hình hệ tư vấn nội dung trên website dựa trên vết duyệt web: Trình bày mô hình tư vấn nội dung trên một website do chúng tôi đề xuất, là mô hình tư vấn cộng tác kết hợp phương pháp ước lượng hạng giả định theo mô hình chủ đề ẩn LDA.

Chương 4. Thực nghiệm và đánh giá: Thử nghiệm và đánh giá mô hình hệ thống với dữ liệu thực tế từ trang web <http://www.otoxemay.vn/> và <http://www.emdep.vn/>

Phần kết luận tổng kết nội dung chính của luận văn, các vấn đề còn tồn tại và định hướng phát triển của hệ thống.

Chương 1 Hệ tư vấn và bài toán tư vấn

1.1 Giới thiệu về hệ tư vấn

Hệ tư vấn (recommender system, còn được gọi là hệ gợi ý) là công cụ phần mềm và kỹ thuật cung cấp các tư vấn về các mục (item; ví dụ phim, CD, nhà hàng,...) cho một người dùng [2]. Item là thuật ngữ chung để chỉ những gì mà hệ thống muốn tư vấn cho người dùng. Một vài hệ tư vấn nổi tiếng [3] như hệ tư vấn phim của MovieLens, tư vấn sách và CDs của Amazon.com, tư vấn nhà hàng của Adaptive Place Advisor,...

1.2 Bài toán tư vấn

Theo Adomavicius và Tuzhilin trong [5], trong hầu hết các trường hợp, bài toán tư vấn được coi là bài toán ước lượng trước hạng của các item chưa được người dùng xem xét. Việc ước lượng này thường dựa trên những đánh giá đã có của chính người dùng đó hoặc những người dùng khác. Những item có hạng cao nhất sẽ được dùng để tư vấn. Một cách hình thức, bài toán tư vấn được mô tả như sau:

Gọi C là tập tất cả người dùng; S là tập tất cả các item có thể tư vấn. Hàm $u(c, s)$ đo độ phù hợp (hay hạng) của item s với user c : $u: C \times S \rightarrow R$. Với mỗi người dùng $c \in C$, cần tìm sản phẩm $s' \in S$ sao cho hàm $u(c, s')$ đạt giá trị lớn nhất: $\forall c \in C, s'_c = \arg \max u(c, s'), s' \in S$

Vấn đề chính của hệ tư vấn là các giá trị hàm u chưa có được trên toàn không gian R mà chỉ trên một miền nhỏ của không gian đó. Nhiệm vụ của hệ tư vấn là ngoại suy, dự đoán hạng mà người dùng c_i đánh giá một item s_j chưa được đánh giá, từ đó đưa ra danh sách các item có hạng cao nhất với người dùng c_i .

1.3 Các kĩ thuật tư vấn

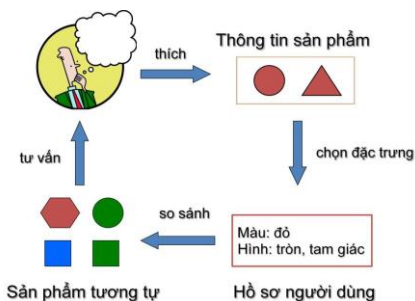
Các hệ thống tư vấn thường được phân thành bốn loại dựa trên kĩ thuật tư vấn [4]:

- Dựa trên nội dung (content-based): người dùng được gợi ý những sản phẩm tương tự như các sản phẩm từng được họ đánh giá cao.
- Cộng tác (collaborative): người dùng được gợi ý những sản phẩm được đánh giá cao bởi những người có cùng sở thích với họ.
- Dựa trên tri thức (knowledge-based): người dùng được gợi ý các sản phẩm đáp ứng với các yêu cầu đặt ra của họ.
- Lai ghép (hybrid): kết hợp các phương pháp trên.

1.3.1 Kĩ thuật tư vấn dựa trên nội dung

Hệ tư vấn dựa trên nội dung đưa ra các tư vấn dựa trên phỏng đoán rằng một người có thể thích các sản phẩm có nhiều đặc trưng tương tự với

các sản phẩm mà họ đã từng ưa thích. Theo [5], với phương pháp tư vấn dựa trên nội dung, độ phù hợp $u(c, s)$ của sản phẩm s với người dùng c được đánh giá dựa trên độ phù hợp $u(c, s_i)$, trong đó $s_i \in S$ và “tương tự” như s . Ví dụ, để gợi ý một bộ phim cho người dùng c , hệ thống tư vấn sẽ tìm các đặc điểm của những bộ phim từng được c đánh giá cao (như diễn viên, đạo diễn...); sau đó chỉ những bộ phim tương đồng với sở thích của c mới được giới thiệu.

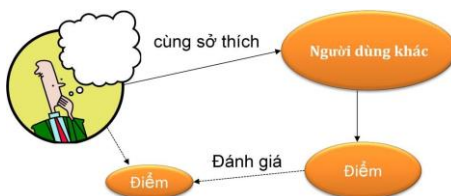

Hình 1.1 Tư vấn dựa trên nội dung [7]

Phương pháp tư vấn theo nội dung làm việc khá hiệu quả với các tài liệu văn bản và đã có nhiều ứng dụng trên thực tế như hệ thống lọc email, thư rác... phương pháp này vẫn được khá nhiều hệ thống tư vấn sử dụng do tính dễ cài đặt, và hiệu quả trong xử lý dữ liệu là văn bản. Nhược điểm chính của phương pháp này là gặp khó khăn trong vấn đề trích chọn đặc trưng với kiểu dữ liệu không phải là văn bản.

1.3.2 Kỹ thuật tư vấn cộng tác

Theo Adomavicius và cộng sự [5], không giống như phương pháp tư vấn dựa trên nội dung, hệ thống cộng tác dự đoán độ phù hợp $u(c, s)$ của một sản phẩm s với người dùng c dựa trên độ phù hợp $u(c_j, s)$ giữa người dùng c_j và s , trong đó c_j là người có cùng sở thích với c . Hệ tư vấn loại này có thể chia thành hai loại: dựa trên kinh nghiệm (heuristic-based hay memory-based) và dựa trên mô hình (model-based).

Hình 1.2 Tư vấn dựa trên cộng tác [7]

Hệ thống tư vấn cộng tác khắc phục được nhiều nhược điểm của hệ thống dựa trên nội dung. Một điểm quan trọng là nó có thể xử lý mọi loại dữ liệu và gợi ý mọi loại sản phẩm, kể cả những sản phẩm mới, khác hoàn toàn so với những gì người dùng đã từng xem nhờ vào tham khảo được ý kiến của những người dùng khác cùng sở thích đối với các sản phẩm, do đó có thể hiệu quả hơn đối với những sản phẩm không có những mô tả rõ ràng về đặc trưng nội dung. Tuy nhiên, hệ thống lọc dựa trên cộng tác vẫn gặp một số vấn đề như vấn đề dữ liệu thưa hay vấn đề về sản phẩm mới.

1.3.3 Kỹ thuật tư vấn dựa trên tri thức

Với những miền dữ liệu đặc thù khác, ví dụ như điện máy, đây là miền dữ liệu bao gồm phần lớn các sản phẩm chỉ được mua một lần trong một khoảng thời gian dài, đồng thời có những yêu cầu khá chi tiết với các sản phẩm này. Do đó phương pháp cộng tác hay dựa trên nội dung không đáp ứng trong trường hợp này. Theo [4], trong hầu hết các kỹ thuật tư vấn dựa trên tri thức, hệ thống đều cần thêm thông tin được cung cấp bởi khách hàng là các yêu cầu của người mua đối với sản phẩm, từ đó đưa ra tư vấn thỏa mãn yêu cầu của người dùng. Hệ tư vấn ràng buộc (Constraint-based recommender) là một ví dụ về hệ tư vấn như vậy.

Các hệ thống tư vấn dựa trên tri thức có ưu điểm là hoạt động tốt ngay từ lúc đầu triển khai, không phụ thuộc dữ liệu học như các phương pháp cộng tác hay dựa trên nội dung. Tuy nhiên, đây cũng chính là nhược điểm của hệ thống này, vì không khai thác được lịch sử tương tác của con người với máy tính, do đó hạn chế về sản phẩm cũng như đối tượng tư vấn.

1.3.4 Phương pháp lai ghép

Phương pháp lai ghép có thể kết hợp hai hoặc nhiều hơn các phương pháp tư vấn, nhưng nhìn chung có thể phân thành ba cách kết hợp như sau [4]:

- Xây dựng mô hình khối hợp nhất (monolithic hybridization): sử dụng kết hợp đặc trưng của các phương pháp cho đặc trưng của mô hình.
- Xây dựng mô hình song song (parallelized hybridization): cài đặt các phương pháp riêng rẽ rồi kết hợp kết quả dự đoán của chúng
- Xây dựng mô hình nối tiếp (pipelined hybridization): đầu ra của phương pháp này là đầu vào của phương pháp kia.

Chương 2 Khai phá dữ liệu vết duyệt web của người dùng cho hệ tư vấn

2.1 Phân loại dữ liệu profile người dùng

Để xây dựng hệ tư vấn cá nhân hóa cần phải thiết lập hồ sơ (profile) của người dùng. Trong quá trình sử dụng internet như: lướt web, mua sắm online, xem phim, nghe nhạc, ... người dùng sẽ thực hiện rất nhiều tác vụ khác nhau, những tác vụ này đều được ghi lại trên máy chủ của website mà người dùng vừa truy. Những tác vụ được chia thành hai loại là thông tin đánh giá ẩn (implicit feedback) và thông tin đánh giá rõ ràng (explicit feedback).

2.1.1 Thông tin đánh giá rõ ràng

Thông tin đánh giá rõ ràng là những tác vụ của người dùng đem lại dữ liệu một cách trực tiếp cho người muốn thu thập dữ liệu. Ví dụ như: nút like hay dislike trên các trang mạng xã hội, trang chia sẻ video trực tuyến, hệ thống vote theo thang điểm (1-5 sao),... Có khá nhiều hệ tư vấn nổi tiếng sử dụng dữ liệu này như hệ tư vấn phim của Netflix, MovieLens dựa trên việc thu thập ý kiến đánh giá trực tiếp của người dùng (vote theo thang điểm).

Tuy nhiên loại thông tin đánh giá rõ ràng có một số nhược điểm:

- Khó để thu thập: khi người dùng xem xong một bản nhạc hay, mua một món đồ ưa thích, hay đọc một cuốn sách, chúng ta thường mong chờ họ đánh giá xem nội dung này thế nào đối với họ. Nhưng đừng mong họ làm thế, ít nhất là với số lượng lớn người dùng internet.
- Người dùng thường không quay lại để update những đánh giá họ đã làm trước đó: sở thích có thể thay đổi theo thời gian.

2.1.2 Thông tin đánh giá ẩn

Thông tin đánh giá ẩn là những tác vụ mà người dùng thực hiện trên các website nhưng không trực tiếp yêu cầu họ phải đánh giá hay làm gì đó lên nội dung mà họ vừa xem. Nói cách khác, hệ thống chỉ quan sát xem user làm gì mà thôi, ví dụ như lịch sử duyệt web của người dùng, lịch sử giao dịch mua bán, hay phức tạp hơn ví dụ như quan sát người dùng có nghe hết một bài hát hay nghe bài hát đó bao nhiêu lần,... Hệ thống không yêu cầu người dùng phải tác động gì lên nội dung, mà chỉ quan sát thói quen họ hay làm gì trên website, sau một thời gian sẽ đưa ra được một profile của người dùng và qua đó xây dựng hệ thống tốt hơn để phục vụ họ.

Ví dụ như Yifan Hu và cộng sự [17] đưa ra một mô hình sử dụng ma trận hệ số cho hệ tư vấn chương trình truyền hình (TV shows), sử dụng thông tin đánh giá ẩn là số lần xem và tỉ lệ xem hết chương trình đó của

người dùng. [18], [19], [20] đều nghiên cứu về việc xây dựng hệ tư vấn sách điện tử dựa trên đánh giá ẩn từ hành vi đọc sách online của người dùng, đó là những thông tin như thời điểm dùng đọc và tỉ lệ trang đã đọc của sách.

Nhược điểm lớn nhất của đánh giá ẩn là thông tin của người dùng đôi lúc hoàn toàn sai lệch:

- Cô A mua vài món đồ trên Amazon không hẳn là cô ta cần hoặc thích nó. Mà có thể mua hộ ai đó hoặc mua làm quà
- Khó để biết được liệu bộ phim A được xem nhiều lần, thì sẽ được yêu thích hơn bộ phim B chỉ được xem một lần, hay đơn giản là bộ phim B nhiều tập hơn.

Thông tin đánh giá ẩn ưu điểm là dễ thu thập và thu thập được đa dạng thông tin, nhưng để sử dụng nó thì cần phải nghiên cứu và xem xét cẩn thận, thì mới xây dựng được hệ tư vấn hiệu quả, phù hợp với mục đích của website.

2.2 Sử dụng mô hình chủ đề ẩn LDA trên dữ liệu vết duyệt web

Dữ liệu vết duyệt web là một kiểu thông tin đánh giá ẩn, không thể hiện rõ ràng người dùng thích hay không thích nội dung url đã đọc, tuy nhiên với một lịch sử truy cập đủ lâu, vết duyệt web sẽ định hình được sở thích của người đọc, đặc biệt là với những website theo hướng tạp chí. Mô hình chủ đề ẩn LDA có thể xác định được độ phù hợp giữa một url với sở thích đọc của người dùng, để giả định đánh giá của người dùng cho url đó.

2.2.1 Khái quát mô hình chủ đề ẩn LDA

Mô hình chủ đề ẩn là mô hình xác suất phân phối các chủ đề ẩn trên mỗi tài liệu. Chúng được xây dựng dựa trên ý tưởng rằng mỗi tài liệu có một xác suất phân phối vào các chủ đề, và mỗi chủ đề là sự phân phối kết hợp giữa các từ khóa. Hay nói cách khác, ý tưởng cơ bản là dựa trên việc coi tài liệu là sự pha trộn của các chủ đề. Biểu diễn các từ và tài liệu dưới dạng phân phối xác suất có lợi ích rất lớn so với không gian vector thông thường.

Sử dụng mô hình chủ đề ẩn để biết được xác suất các chủ đề ẩn trong nội dung văn bản đang xét. Xác suất đó được biểu diễn theo vectơ thể hiện sự phân bố nội dung của văn bản trên các chủ đề theo xác suất. Từ đó, sử dụng vectơ này làm đặc trưng nội dung để so sánh sự tương đồng giữa hai văn bản.

2.2.2 Mô hình LDA trong việc ước lượng hạng giả định cho mô hình tư vấn

Mô hình sử dụng phân phối chủ đề của mỗi tài liệu được tìm ra bởi LDA để làm đặc trưng nội dung cho việc xây dựng vector đặc trưng người dùng và vector đặc trưng cho url đã đọc.

Giả sử chúng ta xác định được K chủ đề ẩn từ tập dữ liệu học. Với mỗi tài liệu t , mô hình tính các xác suất để tài liệu t thuộc vào topic i là $pt(i)$, với $i=1, \dots, k$. Từ đó xác định được vector đặc trưng nội dung từ mô hình chủ đề ẩn LDA là :

$$\vec{t} = (pt_1, pt_2, \dots, pt_k)$$

Vector đặc trưng của người dùng chính là phân phối xác suất các chủ đề ẩn trên nội dung của tất cả các url mà người dùng đã đọc. Tương tự, vector đặc trưng cho url là phân phối xác suất của các chủ đề ẩn trên nội dung của url. Từ đó vết duyệt web của mỗi người dùng sẽ được biểu diễn dưới dạng tập các vector đặc trưng trong không gian chủ đề ẩn:

$$p_i = \{ \vec{u}_i, \vec{i}_1, \vec{i}_2, \dots, \vec{i}_k \}$$

Trong đó: \vec{u}_i là vector đặc trưng cho người dùng u_i , \vec{i}_j là vector đặc trưng của url i_j đã đọc.

Để ước lượng hạng giả định cho từng cặp người dùng – url, ta so sánh sự giống nhau của hai phân phối xác suất của chúng. Có thể sử dụng khoảng cách *cosine* (1), một độ đo cơ bản trong không gian vector, hay độ đo *Jensen-Shannon* (2) là thước đo độ tương đồng trong không gian phân phối xác suất. Các độ đo tương đồng này có giá trị từ 0 đến 1, với ý nghĩa giá trị càng lớn thì độ tương đồng giữa hai vector càng lớn.

$$(1): \cos(\vec{A}, \vec{B}) = \frac{\vec{A} \cdot \vec{B}}{|\vec{A}| |\vec{B}|} = \frac{\sum_{i=1}^n A_i B_i}{\sqrt{\sum_{i=1}^n A_i^2} \sqrt{\sum_{i=1}^n B_i^2}}$$

$$(2): JSD_{\pi_1, \pi_2}(P_1, P_2) = H(\pi_1 P_1 + \pi_2 P_2) - (\pi_1 H(P_1) + \pi_2 H(P_2))$$

Trong đó π_1, π_2 là trọng số được lựa chọn cho phân phối xác suất P_1, P_2 và $H(P)$ là Shannon entropy của phân phối P : $H = -\sum_i p_i \log_b p_i$ (p_i là các giá trị xác suất của phân phối xác suất P). Thông thường chọn $\pi_1 = \pi_2 = \frac{1}{2}$ và $b = 2$

2.3 Bài toán tư vấn nội dung trên một website dựa trên vết duyệt web của người dùng

Với các trang web Việt Nam hiện nay, nhìn chung hệ thống gợi ý còn khá đơn giản, chưa hướng tới cá nhân người dùng, và chưa đạt hiệu quả cao. Các nội dung gợi ý thường là tin mới, tin được nhiều người xem, tin liên quan tới bài viết đang đọc. Và như vậy, với bất kì người dùng nào họ cũng đều nhận được danh sách gợi ý như nhau, hơn nữa còn bị trùng lặp các nội dung đã đọc, và các nội dung gợi ý chưa chắc đã phù hợp với sở thích cá nhân người xem. Do vậy, nhu cầu xây dựng một hệ tư vấn cá nhân hóa cho các website Việt Nam là rất cần thiết, và hiện nay đang là một vấn đề được nhiều người quan tâm.

Vì những lí do trên, luận văn sẽ hướng đến việc xây dựng mô hình hệ tư vấn cá nhân hóa trên các website ở Việt nam dựa trên vết duyệt web của người dùng trên từng website đó. Phương pháp được sử dụng là tư vấn dựa trên cộng tác kết hợp giả định hạng của các item (url của website) thông qua mô hình chủ đề ẩn LDA.

2.3.1 Phát biểu bài toán

Với một website, ta sẽ có tập W gồm tất cả nội dung của các url trên website, và tập U gồm tất cả người dùng website đó.

$$W = \{c_1, c_2, \dots, c_n\}$$

$$U = \{u_1, u_2, \dots, u_m\}$$

Tập dữ liệu vết duyệt web của người dùng, $P = \{p_1, p_2, \dots, p_m\}$

Trong đó: p_i là vết duyệt web của người dùng u_i trên trang web đang xét

$p_i = \{(t_1, i_1), (t_2, i_2), \dots, (t_k, i_k)\}$, $k \leq n$; t_k là thời gian truy cập url i_k của người dùng u_i

- Input: người dùng u_i , tập các url trên trang web mà người dùng u_i chưa đọc
- Output: các url phù hợp với người dùng u_i

2.3.2 Hướng giải quyết

Phương pháp lọc cộng tác là phương pháp phổ biến được nhiều hệ tư vấn sử dụng. Bản chất của phương pháp này chính là hình thức tư vấn truyền miệng tự động. Trong phương pháp này, hệ thống sẽ so sánh, tính toán độ tương tự nhau giữa những người dùng hay sản phẩm, từ đó người dùng sẽ được tư vấn những thông tin, sản phẩm được ưa chuộng nhất bởi những người dùng có cùng thị hiếu. Các hệ tư vấn này có khả năng tư vấn phong phú trên toàn bộ sản phẩm. Do vậy, luận văn đề xuất sử dụng phương pháp lọc cộng tác cho mô hình tư vấn. Với mục tiêu nhằm vào các website tiếng việt mang khuynh hướng tạp chí (các website với nội dung

theo từng chuyên mục, lĩnh vực, nội dung ít bị lỗi thời (outdate) ví dụ như các tạp chí làm đẹp, phụ nữ, xe cộ,...), để thu thập được các đánh giá cụ thể like hay dislike, rating theo điểm là việc khó có thể thực hiện được, do vậy mô hình sẽ sử dụng vết duyệt web là thông tin đánh giá ẩn (implicit feedback) phục vụ cho mục đích tư vấn.

Dữ liệu vết duyệt web không thể hiện rõ ràng người dùng thích hay không thích nội dung url đã đọc, tuy nhiên với một lịch sử truy cập đủ lâu, vết duyệt web sẽ định hình được sở thích của người đọc. Khác với các website tin tức, khi mà người dùng thường đọc những tin mới có tính cập nhật, và thường ít theo một định hướng sở thích riêng, thì với những website theo hướng tạp chí, họ thường đọc những nội dung phù hợp với sở thích của mình hơn. Do vậy, việc kết hợp giữa phương pháp lọc cộng tác và một phương pháp dựa trên nội dung sẽ giúp hệ tư vấn trên website này vừa đảm bảo sự đa dạng và tính cập nhật của nội dung tư vấn, mà còn phù hợp với sở thích riêng của người đọc.

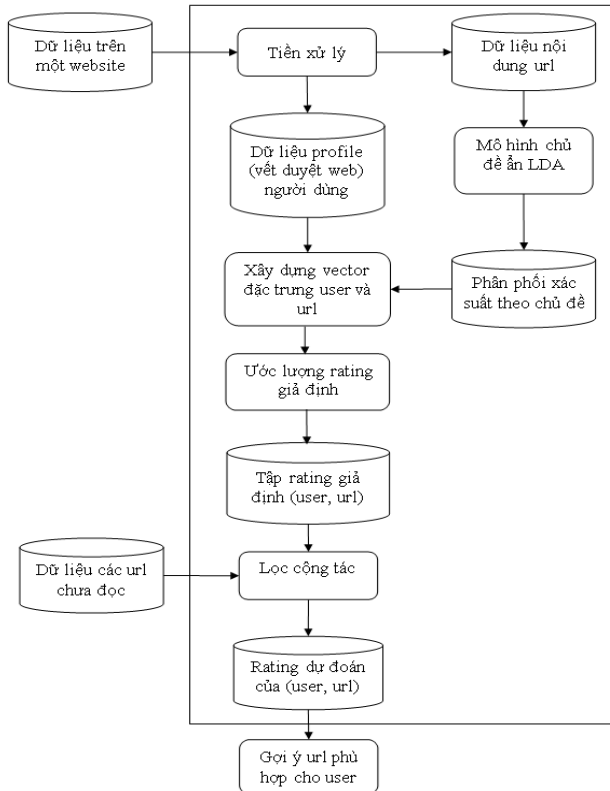
Với phương pháp lọc cộng tác dựa trên kinh nghiệm truyền thống, hệ tư vấn thường cần có dữ liệu đánh giá của người dùng đối với các item. Trong khi đó, dữ liệu vết duyệt web không thể hiện điều đó. Vì vậy, luận văn đề xuất xây dựng dữ liệu rating giả định dựa trên độ phù hợp của url với sở thích của người đọc bằng mô hình chủ đề ẩn LDA. Nghĩa là url nào càng gần về nội dung với lịch sử đọc của người dùng thì giả định rating càng cao.

Tóm lại, hệ tư vấn nội dung trên một website sử dụng mô hình chủ đề ẩn LDA để xây dựng tập dữ liệu rating giả định của người dùng cho mỗi url đã đọc, sau đó sử dụng lọc cộng tác để dự đoán các url chưa đọc phù hợp với người dùng.

Chương 3 Mô hình hệ tư vấn nội dung trên website dựa trên dữ liệu vết duyệt web

3.1 Sơ đồ mô hình tư vấn

Sơ đồ mô hình hệ tư vấn nội dung trên website dựa trên dữ liệu vết duyệt web của người dùng được mô tả trong hình 3.1

Hình 3.1 Mô hình hệ tư vấn nội dung website

Sơ đồ mô hình hệ tư vấn nội dung trên một website dựa trên dữ liệu vết duyệt web của người dùng được mô tả trong hình 3.1. Mô hình là sự kết hợp giữa mô hình lọc cộng tác truyền thống với việc đưa thêm mô hình LDA vào để tính toán hạng giả định cho mô hình cộng tác. Mô hình tư vấn được đề xuất bao gồm các bước xử lý chính:

❖ **Bước 1: Tiền xử lý dữ liệu**

Tiền xử lý là bước xử lý dữ liệu trên tập dữ liệu ban đầu để trích xuất ra được vết duyệt web của người dùng và dữ liệu mô tả nội dung các url, bao gồm 2 nhiệm vụ chính:

- Đưa ra tập profile người dùng: lọc ra tập dữ liệu vết duyệt web của người dùng, bao gồm các vết duyệt web có độ dài lịch sử truy cập lớn hơn 5 (ít nhất 5 url đã được đọc trước đó)
- Trích chọn ra được tập từ điển gồm các token phân biệt trên toàn bộ dữ liệu nội dung url, và tập dữ liệu corpus là tần suất của các tokens trong mỗi url, bao gồm các công việc: tách từ tiếng việt, chuẩn hóa từ, loại bỏ các từ ít mang thông tin ngữ nghĩa (stop word).

❖ **Bước 2: Mô hình hóa chủ đề cho nội dung website**

Sử dụng mô hình chủ đề ẩn LDA để mô hình hóa nội dung các url trên website thành phân phối xác suất theo chủ đề của các từ. Mỗi chủ đề sẽ bao gồm tập các từ xây dựng nên chủ đề cùng với xác suất của từ khóa đó:

Topic 1: (token₁₁, p₁₁), (token₂₁, p₂₁), ..., (token_{i1}, p_{i1});

Topic 2: (token₁₂, p₁₂), (token₂₂, p₂₂), ..., (token_{i2}, p_{i2}); ...;

Topic N: (token_{1n}, p_{1n}), (token_{2n}, p_{2n}), ..., (token_{in}, p_{in})

Mô hình xây dựng phân phối xác suất trên tập 50 chủ đề, N = 50

❖ **Bước 3: Xây dựng vector đặc trưng user và url**

Xây dựng vector đặc trưng người dùng và đặc trưng của url từ phân phối xác suất theo chủ đề ở bước 2 (chi tiết ở mục 3.2.1)

❖ **Bước 4: Ước lượng hạng giả định**

So sánh vector đặc trưng của người dùng và vector đặc trưng url đã đọc để ước lượng hạng giả định, thu được ma trận hạng giả định (chi tiết ở mục 3.2.2)

❖ **Bước 5: Sử dụng mô hình tư vấn cộng tác gợi ý url cho người dùng**

Với tập url chưa đọc, hệ thống sử dụng mô hình tư vấn cộng tác với hạng giả định để tư vấn các url chưa đọc cho người dùng.

Ma trận đánh giá hạng giả định sẽ được đưa vào huấn luyện cho mô hình cộng tác, giống như với hạng thật mà người dùng đánh giá. Mô hình tính toán độ tương tự giữa những người dùng và giữa các url (theo mục 1.3.2 Kỹ thuật tư vấn cộng tác), đưa ra dự đoán hạng của người dùng cho các url chưa đọc (các vị trí còn thiếu trong ma trận hạng), từ đó gợi ý những url có nội dung phù hợp nhất (có hạng cao nhất) với người đọc.

3.2 Phương pháp ước lượng hạng giả định bằng mô hình LDA

3.2.1 Xây dựng vector đặc trưng người dùng và vector đặc trưng của url

Sau khi mô hình LDA huấn luyện tập dữ liệu học là nội dung của tất cả các url có trên website, mô hình sẽ cho ra một phân phối xác suất trên K chủ đề của các từ (K là tham số của mô hình). Với mỗi tài liệu t , mô hình tính các xác suất để tài liệu t thuộc vào topic i là $pt(i)$, với $i=1, \dots, k$.

Từ đó xác định được vector đặc trưng nội dung từ mô hình chủ đề ẩn LDA là :

$$\vec{t} = (pt_1, pt_2, \dots, pt_k)$$

Dựa trên khái quát bài toán như mục 1.4.1, ta biểu diễn:

$w_i = \{c_{i1}, c_{i2}, \dots, c_{ik}\}$ là tập nội dung các url mà người dùng u_i đã đọc.

Để tính vector đặc trưng cho người dùng u_i , tài liệu t sẽ được xem là tổng nội dung của các url mà người dùng u_i đã đọc, $t = c_{i1} + c_{i2} + \dots + c_{ik}$, ta tính được vector \vec{u}_i từ mô hình LDA

Tương tự, để tính vector đặc trưng cho url i_k , tài liệu t sẽ được xem là nội dung của url i_k , ta sẽ được vector \vec{i}_k

Từ đó, vết duyệt web của người dùng u_i được biểu diễn bằng tập vector đặc trưng trong không gian xác suất của LDA:

$$p_i = \{ \vec{u}_i, \vec{i}_1, \vec{i}_2, \dots, \vec{i}_k \}$$

3.2.2 Xây dựng ma trận hạng giả định

Sau khi xây dựng được vết duyệt web của người dùng bao gồm tập vector đặc trưng của người dùng và các vector url đã đọc trên không gian phân phối xác suất chủ đề ẩn, mô hình sẽ tính độ tương tự giữa hai vector đặc trưng bằng khoảng cách Jensen-Shannon, giá trị từ 1 đến 0, với 1 nghĩa là hai phân phối bằng nhau. Sau đó hạng giả định được tính bằng công

thức: $r(u_i, i_{k'}) = \text{JSD}(\vec{u}_i, \vec{i}_{k'}) / \max(\text{JSD}_i)$, với $k'=1,2,\dots,k$. $\max(\text{JSD}_i)$ là giá trị Jensen-Shannon lớn nhất của người dùng u_i . Nghĩa là giá trị JSD càng lớn thì hạng càng cao.

Ma trận hạng giả định là một ma trận thưa, với mỗi hàng là một người dùng, mỗi cột là một url trong toàn bộ người dùng, và url có trên website. Ma trận được mô tả dưới đây, tại đó dấu \times biểu thị cho hạng giả định mà người dùng u_i đánh giá url i_k , kí hiệu \circ là người dùng chưa đọc url đó.

<i>user/url</i>	i_1	i_2	i_3	i_4	...	i_n
u_1	×	○	○	×	.	×
u_2	×	○	×	○	.	○
u_3	○	×	×	○	.	×
...
u_m	×	×	○	○	.	○

3.3 Phương pháp ước lượng hạng giả định bằng tần suất từ

Để so sánh với phương pháp ước lượng hạng bằng LDA được đề xuất cho hệ tư vấn website, chúng tôi đưa ra một phương pháp cơ sở khác để so sánh hiệu quả, đó là phương pháp ước lượng hạng giả định bằng tần suất từ

Với phương pháp này, mô hình tính tần suất xuất hiện của các từ riêng biệt trong tất cả các url người dùng đã đọc, và trong url cần đánh giá hạng.

Vết duyệt web của người dùng u được định nghĩa là: $Profile(u) = (w_{1u}, \dots, w_{mu})$ với w_{iu} biểu thị tần suất của từ khóa i trong dữ liệu duyệt web của u .

Dữ liệu nội dung url cần ước lượng hạng là: $Content(s) = (w_{is}, \dots, w_{ns})$ với w_{is} biểu thị tần suất của từ khóa i trong nội dung url s .

Độ phù hợp giữa url s với người dùng u được tính bằng điểm $p(u,s)$:

$$p(u,s) = \sum (w_{iu} * w_{is}) \text{ với mỗi từ khóa } i \text{ (token } i) \text{ trong url } s$$

Giá trị $p(u,s)$ thể hiện ý nghĩa là những từ xuất hiện nhiều trong url s mà cũng xuất hiện nhiều trong $profile(u)$, thì đồng nghĩa với việc url s có độ tương đồng cao với $profile(u)$. Hạng giả định được quy đổi sang thang điểm 0-1 theo công thức: $r(u,s) = p(u,s) / p_{max}$

với p_{max} là giá trị điểm cao nhất trong tập các $p(u, s_k)$ của người dùng u

3.4 Đánh giá kết quả tư vấn

Việc đánh giá chất lượng của các tư vấn trả về bởi hệ thống là một bài toán khó, vì không có một độ đo ngữ nghĩa đánh giá chính xác được sự phù hợp giữa người dùng và các tư vấn hệ thống trả lại. Chất lượng của hệ tư vấn thường được xem xét tương quan giữa các mục tiêu đạt được. [3] đề cập đến một số tiêu chí đánh giá hệ tư vấn trên thực tế như mức độ phù hợp, tính mới, tính bất ngờ, hay mức độ đa dạng của các tư vấn.

Trong nội dung khuôn khổ thực nghiệm mô hình, chúng tôi không đưa ra các đánh giá về mặt thực tế, thay vào đó để đánh giá khả năng đúng đắn của mô hình, chúng tôi sử dụng thước đo căn bậc hai trung bình bình phương các sai số RMSE (root mean square error – độ lệch chuẩn) và sai số trung bình (mean absolute error) để so sánh độ lệch giữa dự đoán hạng của mô hình với hạng giả định.

Công thức tính sai số RMSE và MAE như sau:

$$RMSE = \sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (y_i - \hat{y}_i)^2}$$

$$MAE = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n |y_i - \hat{y}_i|$$

Trong đó: n là số lượng hạng giả định (bằng số lượng hạng dự đoán của mô hình)

y_i, \hat{y}_i lần lượt tương ứng là giá trị hạng từ phương pháp ước lượng hạng giả định, và giá trị hạng dự đoán từ mô hình.

Chương 4 Thực nghiệm và đánh giá

4.1 Môi trường thực nghiệm

4.1.1 Cấu hình phần cứng

Thực nghiệm được tiến hành trên máy tính có thông số như bảng dưới đây.

Bảng 4.1 Bảng thông số cấu hình phần cứng

Thành phần	Chỉ số
CPU	Intel Core i7-6700HQ 2.6Ghz
RAM	16GB
HDD	500GB
OS	Ubuntu 14.04 (64bit)

4.1.2 Công cụ phần mềm

Trong quá trình thực nghiệm, chúng tôi sử dụng một số công cụ mã nguồn mở được liệt kê trong bảng dưới đây:

Bảng 4.2 Danh sách công cụ sử dụng trong thực nghiệm

STT	Tên công cụ	Tác giả	Nguồn
1	Mã nguồn mở thuật toán CF: python-recsys	Ocelma	https://github.com/ocelma/python-recsys
2	Gensim – thư viện topic modelling	Radim Řehůřek	https://radimrehurek.com/gensim/
3	vnTokenizer	Lê Hồng Phương	http://mim.hus.vnu.edu.vn/phuong_glh/software/vnTokenizer

Thực nghiệm được chúng tôi xây dựng trên ngôn ngữ Python, có sử dụng một số API của các công cụ trên để mô hình hóa chủ đề ẩn, huấn luyện mô hình cộng tác và đưa ra gợi ý cho người dùng.

Thư viện Gensim – topic modeling:

Đây là công cụ mã nguồn mở được cài đặt trên ngôn ngữ Python, mô hình hóa ngôn ngữ thành các không gian vector. Gensim cài đặt một số mô hình như TF-IDF, mô hình deep learning, Latent semantic analysis (LSA) và Latent Dirichlet Allocation (LDA),...

Trong thực nghiệm trên, chúng tôi sử dụng mô hình chủ đề ẩn LDA để mô hình hóa profile của người dùng và nội dung của url thành vector user và vector item.

Thư viện python-recsys:

Là thư viện Python cài đặt thuật toán SVD (Singular Value Decomposition - thuật toán nhằm mục đích giảm số chiều cho mô hình CF). Trong các chức năng của thư viện, chúng tôi đã sử dụng tính năng dự đoán rating mà một người dùng có thể đánh giá cho sản phẩm, và gợi ý sản phẩm cho người dùng.

Công cụ vnTokenizer:

Là một công cụ tách từ tự động cho văn bản tiếng Việt (mã hóa bằng bảng mã Unicode UTF-8).

Thực nghiệm xây dựng trên dữ liệu website tiếng việt, nên cần sử dụng công cụ để tách văn bản thành các từ (token), để xây dựng tập từ điển và corpus.

4.2 Dữ liệu thực nghiệm

Dữ liệu thực nghiệm là dữ liệu thực tế trên hai trang web <http://www.otoxemay.vn/> và <http://www.emdep.vn/>. Dữ liệu bao gồm lịch sử duyệt web của tất cả người dùng và nội dung của tất cả url trên mỗi trang web.

Bảng 4.3 Dữ liệu thực nghiệm

Dữ liệu	otoxemay.vn	emdep.vn
Thời gian	06/09/2016 – 06/10/2016	01/09/2016 – 01/11/2016
Số lượng người dùng	1496	12356
Số lượng url	3504	24655

Với mỗi trang web, dữ liệu được chia thành 2 file với nội dung và định dạng cụ thể như sau:

- File user_profiles chứa vết duyệt web của người dùng

Định dạng: mỗi dòng trong file là vết duyệt web của một người dùng
user_id timestamp1,item_id1 timestamp2,item_id2 ...
timestampN,item_idN (khoảng cách là một dấu tab \t)

user_id: định danh người dùng (int)

timestamp1: thời điểm đọc item_id1 (timestamp)

item_id1: định danh của url (int)

- File item_contents chứa nội dung của các url

Định dạng: mỗi dòng của file là một url
Item_id content (khoảng cách là một dấu tab \t)
Item_id: định danh của url (int)
Content: nội dung tiếng việt của url (string-utf8)

4.3 Thực nghiệm

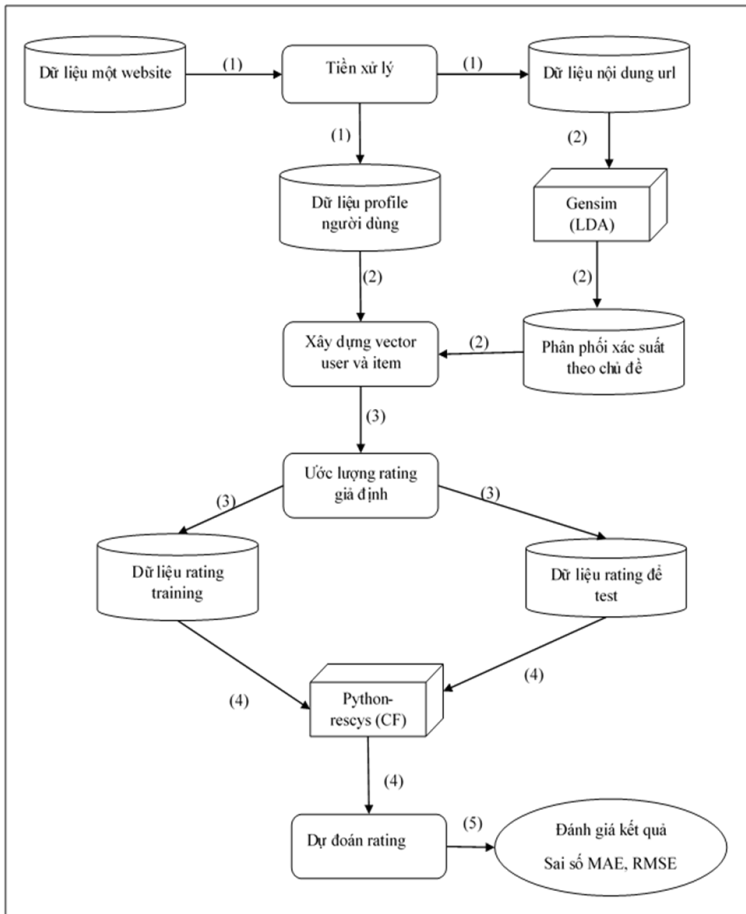
Chúng tôi xây dựng mô hình thực nghiệm trên phương pháp giả định hạng của người dùng với url bằng mô hình chủ đề ẩn LDA, đồng thời cũng xây dựng một mô hình thực nghiệm trên phương pháp giả định hạng khác để làm cơ sở so sánh hiệu quả (phương pháp sử dụng tần suất xuất hiện của các từ để tính toán sự phù hợp giữa nội dung url cần đánh giá với nội dung của các url người dùng đã đọc).

4.3.1 Mô hình tư vấn khi sử dụng phương pháp giả định hạng bằng LDA

Sơ đồ thực nghiệm mô hình được mô tả trong hình 4.1

Các pha trong sơ đồ như sau:

- (1): Tiền xử lý
- (2): Xây dựng vector đặc trưng cho người dùng và url đã đọc
- (3): Ước lượng hạng giả định cho từng cặp user-item
- (4): Huấn luyện mô hình cộng tác, dự đoán hạng
- (5): Đánh giá độ lệch của mô hình

Hình 4.1 Sơ đồ thực nghiệm

Công việc 1: Tiền xử lý

Tiền xử lý là bước xử lý dữ liệu trên tập dữ liệu ban đầu gồm vết duyệt web của người dùng và nội dung các url, bao gồm 2 nhiệm vụ chính:

- Đưa ra tập profile người dùng: Dựa vào dữ liệu thu được của mỗi website, lọc ra tập dữ liệu vết duyệt web trên từng trang web. Mỗi vết duyệt web của người dùng đưa vào thực nghiệm là những vết duyệt web có lịch sử truy cập lớn hơn 5.
- Trích chọn ra được tập từ điển gồm các token phân biệt trên toàn bộ dữ liệu nội dung url, và tập dữ liệu corpus là tần suất của các tokens trong mỗi url:

- + Sử dụng file input item_contents, tách từ bằng công cụ vnTokenizer
- + Đưa về chữ thường, loại bỏ số, kí tự đặc biệt
- + Loại bỏ các từ có khả năng mang ít thông tin ý nghĩa bằng cách loại bỏ 10% các từ có tần suất xuất hiện cao nhất và thấp nhất.
- + Đưa ra tập từ điển gồm các token (từ) phân biệt và tập corpus là tần suất của các từ trong mỗi url

Công việc 2: Xây dựng vector đặc trưng cho người dùng và url đã đọc

Chúng tôi sử dụng thư viện gensim để xây dựng mô hình chủ đề ẩn LDA với tập dữ liệu từ điển và corpus đã xây dựng ở trên. Mô hình tìm sự phân phối xác suất trên 50 chủ đề. Sau đó, chúng tôi tính vector đặc trưng của người dùng với dữ liệu là nội dung của tất cả các url mà người dùng đã từng đọc, và vector đặc trưng của url là nội dung của url. Vector đặc trưng của người dùng và url trên không gian xác suất của mô hình LDA là vector 1 chiều gồm 50 giá trị xác suất phân phối trên 50 chủ đề.

Công việc 3: Ước lượng hạng giả định

Ở bước này, chúng tôi sẽ tính cả khoảng cách cosine và khoảng cách Jensen-Shannon (để so sánh độ chính xác) giữa hai vector user và item, để giả định hạng của người dùng user với item url, tức là độ tương đồng của hai vector càng lớn thì độ phù hợp của url với người dùng càng cao, tương đương điểm càng cao (thang điểm từ 0 đến 1). Kết quả sẽ được lưu vào file user_rating với định dạng mỗi dòng của file là cặp 3 giá trị *<user_id, item_id, rating_value>*

Dữ liệu hạng trên sẽ được chia thành 2 phần: dữ liệu huấn luyện và kiểm tra, training:testing với tỉ lệ 4:1

Công việc 4: Huấn luyện mô hình cộng tác và dự đoán hạng

Thực nghiệm sử dụng thư viện python-recsys để huấn luyện mô hình cộng tác với dữ liệu hạng giả định trong tập dữ liệu huấn luyện.

Sau đó, mô hình sẽ tính toán đưa ra dự đoán hạng của các url chưa đọc.

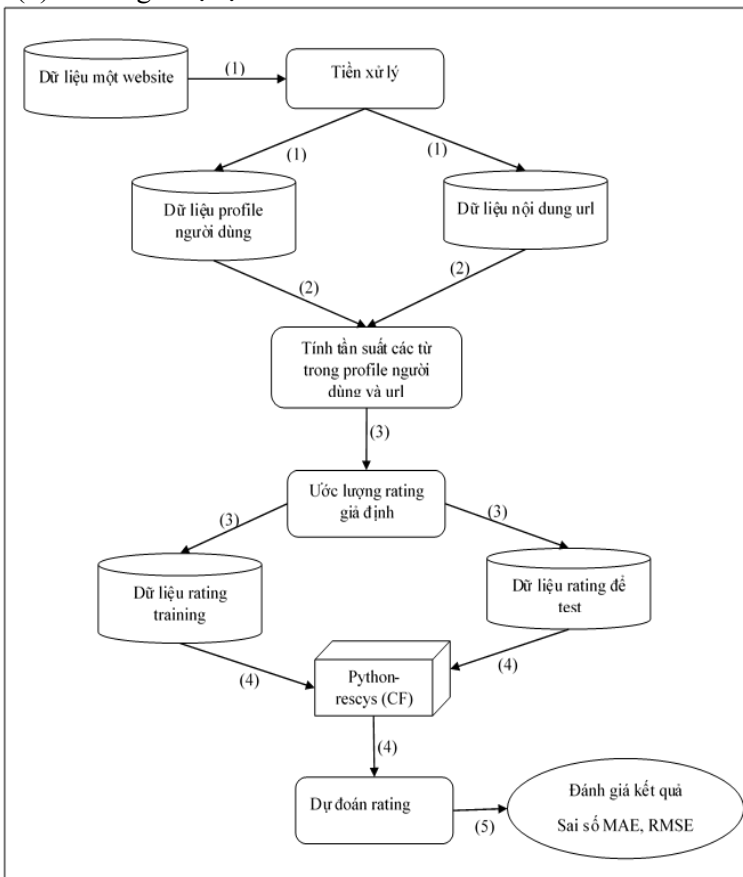
Công việc 5: Đánh giá độ lệch của mô hình

Như đã trình bày ở mục 3.4 (Đánh giá hệ tư vấn), việc đánh giá mô hình tư vấn có hiệu quả hay không phụ thuộc vào rất nhiều thước đo. Trong khuôn khổ của luận văn, để đánh giá mô hình, chúng tôi tính sai số RMSE (căn bậc hai trung bình bình phương sai số) và sai số MAE (sai số trung bình). Để tính toán độ lệch này, chúng tôi sử dụng mô hình CF trong thư viện python-recsys để dự đoán hạng cho từng cặp user-item trong dữ liệu test, và sau đó tính sai số giữa hạng dự đoán của model với hạng giả định.

4.3.2 Mô hình tư vấn khi sử dụng phương pháp giả định hạng bằng tần suất của từ

Sơ đồ thực nghiệm được mô tả trong hình 4.3. Các pha trong sơ đồ như sau:

- (1): Tiền xử lý
- (2): Tính tần suất xuất hiện các từ
- (3): Ước lượng hạng giả định cho từng cặp user-item
- (4): Huấn luyện mô hình cộng tác, dự đoán hạng
- (5): Đánh giá độ lệch của mô hình

Hình 4.2 Sơ đồ thực nghiệm với hạng giả định là tần suất từ

Công việc tiền xử lý, huấn luyện mô hình cộng tác, dự đoán hạng, và đánh giá độ lệch mô hình (1, 4, 5) tương tự như mô hình tư vấn khi kết hợp với giả định hạng bằng LDA

Công việc 2: Tính tần suất xuất hiện các từ

Dựa trên tập từ điển gồm các token (từ) phân biệt và tập corpus là tần suất của các từ trong mỗi url từ bước 1, ta tính được tần suất xuất hiện của các từ trong dữ liệu duyệt web của người dùng (tổng nội dung của các url đã đọc của người dùng), và dữ liệu trên mỗi url. Ta được:

$Profile(c) = (w_{1c}, \dots, w_{mc})$ với w_{ic} biểu thị tần suất của từ khóa i trong dữ liệu duyệt web của c .

$Content(s) = (w_{1s}, \dots, w_{ns})$ với w_{is} biểu thị tần suất của từ khóa i trong nội dung url s

Công việc 3: Ước lượng hạng giả định

Hạng giả định được tính bằng công thức:

$$r(u,i) = p(c,s) / p_{\max}$$

Trong đó: $p(c,s) = \sum (w_{ic} * w_{is})$ với mỗi từ khóa i (*token* i) trong url s , p_{\max} là giá trị điểm cao nhất trong tập các $p(c, s_k)$ của người dùng u . Kết quả sẽ được lưu vào file `user_rating` với định dạng mỗi dòng là `<user_id, item_id, rating_value>`

4.3.3 Kết quả và đánh giá

Kết quả của thực nghiệm được thể hiện ở bảng 4.5. Trong đó:

(1): mô hình tư vấn khi dữ liệu hạng giả định từ mô hình LDA với khoảng cách Jensen-Shannon

(2): mô hình tư vấn khi dữ liệu hạng giả định từ mô hình LDA với khoảng cách cosine

(3): mô hình tư vấn khi dữ liệu hạng giả định từ phương pháp tần suất từ

Bảng 4.4 Kết quả thực nghiệm

Kết quả	Dữ liệu otoxemay.vn			Dữ liệu emdep.vn		
	(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)
Số lượng hạng	19588			256123		
Số lượng người dùng	1496			12356		
Số lượng item	3504			24655		
Sai số RMSE	0.11	0.16	0.16	0.09	0.12	0.13
Sai số MAE	0.08	0.13	0.12	0.07	0.09	0.09

Kết quả trên cho thấy, mô hình tư vấn khi sử dụng giả định hạng bằng mô hình LDA với khoảng cách Jensen-Shannon cho kết quả cao nhất so với các mô hình còn lại trên tập dữ liệu thực nghiệm. Qua đó cũng cho thấy, mô hình luận văn xây dựng nhìn chung có kết quả khả quan trên dữ liệu thực nghiệm, và có tính khả thi. Tuy nhiên, muốn đánh giá được chính xác hiệu quả của mô hình hệ tư vấn, cần đưa mô hình áp dụng vào chạy thực tế trên website. Và đây cũng là định hướng tiếp theo của nhóm nghiên cứu.

Kết luận và định hướng nghiên cứu tiếp theo

Qua quá trình tìm hiểu về hệ tư vấn và các phương pháp tư vấn, luận văn đã đề xuất ra mô hình hệ tư vấn cho các website tạp chí ở Việt Nam sử dụng kỹ thuật lọc cộng tác và mô hình chủ đề ẩn LDA.

Luận văn đạt được một số kết quả sau đây:

- Giới thiệu hệ tư vấn, và các kỹ thuật sử dụng trong bài toán tư vấn, nghiên cứu về việc ứng dụng hệ tư vấn cho các website tại Việt Nam
- Phân tích hướng tiếp cận giải quyết vấn đề dữ liệu đánh giá ẩn của người dùng cho bài toán tư vấn
- Đề xuất mô hình hệ tư vấn website dựa trên khai phá dữ liệu vết duyệt web của người dùng, mô hình đã đưa thêm mô hình chủ đề ẩn LDA vào phương pháp cộng tác truyền thống để ước lượng hạng giả định của người dùng với url.
- Thực nghiệm mô hình hệ tư vấn đề xuất trên tập dữ liệu thực tế từ trang web <http://www.otoxemay.vn/> và trang web <http://www.emdep.vn/>, đồng thời cũng thực nghiệm với một mô hình cơ sở (mô hình tư vấn khi kết hợp ước lượng hạng giả định bằng tần suất từ) để so sánh hiệu quả. Qua thực nghiệm, kết quả cho thấy mô hình mà luận văn đề xuất có tính khả thi.

Tuy nhiên, do hạn chế về thời gian nên luận văn vẫn tồn tại những hạn chế như: dữ liệu thực nghiệm còn chưa phong phú, cần có thêm một vài tập dữ liệu ở một số website khác để đánh giá, đồng thời cần có giải pháp đánh giá trên hiệu quả thực tế

Trong thời gian tới, chúng tôi sẽ thực hiện với dữ liệu ở nhiều website đa dạng hơn, và sẽ hướng tới việc tích hợp mô hình trên website để đánh giá hiệu quả thực tế.

Tài liệu tham khảo

- [1] David M. Blei, Andrew Y. Ng, Michael I. Jordan: “Latent Dirichlet Allocation”. *Journal of Machine Learning Research (JMLR)* 3:993-1022, 2003.
- [2] Francesco Ricci, Lior Rokach, Bracha Shapira, Paul B. Kantor: “Recommender systems handbook”, Springer, 2011.
- [3] Charu C. Aggarwal: “Recommender Systems” textbook, Springer, 2016.
- [4] Dietmar Jannach, Alexander Felfernig, Gerhard Friedrich, Markus Zanker: “Recommender Systems An introduction” book, Cambridge University Press, 2010.
- [5] G.Adomavicius, A.Tuzhilin: “Towards the Next Generation of Recommender Systems. A Survey of the State-of-the-Art and Possible Extensions”. *IEEE Transactions on Knowledge and Data Engineering*, 2005.
- [6] B. Sarwar, G. Karypis, J. Konstan, J. Riedl: “Item-based collaborative filtering recommendation algorithms”. *Proceedings of the 10th international conference on World Wide Web*, 2001, pages 285-295.
- [7] HB.Deng: “Introduction to Recommendation System”. China University of Hongkong seminar, 2006.
- [8] Netflix prize <http://www.netflixprize.com/>.
- [9] R. M. Bell, Y. Koren, C. Volinsky: “The BellKor 2008 Solution to the Netflix Prize”. http://www.netflixprize.com/assets/ProgressPrize2008_BellKor.pdf
- [10] B. M. Sarwar, G. Karypis, J. A. Konstan, and J. Riedl: “Incremental singular value decomposition algorithms for highly scalable recommender systems”. *Proceedings of the 5th International Conference on Computer and Information Technology (ICCIT '02)*, 2002.
- [11] H. Polat and W. Du: “SVD-based collaborative filtering with privacy”. *ACM symposium on Applied Computing*, 2005, pp. 791-195.
- [12] A. Felfernig and R. Burke: “Constraint-based recommender systems: technologies and research issues”. *Proceedings of the 10th International Conference on Electronic Commerce (ICEC '08) (Innsbruck, Austria)*, ACM, 2008, pp. 1–10.
- [13] M. Zanker, M. Jessenitschnig, and W. Schmid: “Preference Reasoning with Soft Constraints in Constraint-Based Recommender Systems”. *Constraints* 15 (2010), no. 4, 574–595.
- [14] M. Zanker and M. Jessenitschnig: “Collaborative feature-combination recommender exploiting explicit and implicit user feedback”. *Proceedings of the 2009 IEEE Conference on Commerce and Enterprise Computing (CEC '09) (Vienna)*, IEEE Computer Society, pp. 49-56, 2009.

- [15] P. Melville, R. J. Mooney, and R. Nagarajan: “Content-Boosted Collaborative Filtering for Improved Recommendations”, Proceedings of the 18th National Conference on Artificial Intelligence (AAAI) (Edmonton, Alberta, Canada), 2002, pp. 187–192.
- [16] R. Burke, P. Brusilovsky and A. Kobsa and W. Nejdl: “Hybrid web recommender systems”. *The Adaptive Web: Methods and Strategies of Web Personalization*, Springer, Heidelberg, Germany, 2007, pp. 377–408.
- [17] Y. Hu, Y. Koren, C. Volinsky: “Collaborative Filtering for Implicit Feedback Datasets”. *Proceeding of the 8th IEEE International Conference on Data Mining*, 2008, pp. 263 – 272.
- [18] E. R. Nuez-Valdz, J. M. Cueva Lovelle, O. Sanjun Martnez, V. Garca-Daz, P. Ordoez de Pablos, C. E. Montenegro Marr: “Implicit feedback techniques on recommender systems applied to electronic book”. *Computers in Human Behavior*, 2012, pp. 1186-1193.
- [19] E. R. Nuez-Valdz, J. M. Cueva Lovelle, G. Infante Hernandez, A. Juan Fuente, J. E. Labra-Gayo: “Creating recommendations on electronic books”. *Computers in Human Behavior*, 2015, pp. 1320-1330.
- [20] Megharani V. Misal, Pramod D. Ganjewar: “Electronic Books Recommender System Based on Implicit Feedback Mechanism and Hybrid Methods”. *International Journal of Advanced Research in Computer Science and Software Engineering*, 2016, pp. 681-686.
- [21] Thomas Hofmann, “Probabilistic Latent Semantic Analysis”. *UAI 1999*, pp. 289-196, 1999.
- [22] Xuan-Hieu Phan, Cam-Tu Nguyen, Dieu-Thu Le, Le-Minh Nguyen, Susumu Horiguchi, Senior Member, IEEE and Quang-Thuy Ha. “A Hidden Topic-Based Framework toward Building Applications with Short Web Documents”. *TKDE* vol. 23 NO. 7, July 2011.
- [23] Chong Wang, David M. Blei: “Collaborative topic modeling for recommending scientific articles”. *Proceedings of the 17th ACM SIGKDD international conference on Knowledge discovery and data mining*, 2011, pp. 448-456.
- [24] Zhiqiang He, Zhongyi Wu, Bochong Zhou, Lei Xu, Weifeng Zhang: “Tourist routs recommendation based on Latent Dirichlet Allocation Model”. *Web Information System and Application Conference (WISA)*, 2015.